

Франсуа Рабле

Гаргантюа
і Пантагрюель

Харків
«ФОЛІО»
2025

В І Д А В Т О Р А

Читачу, друже! Ти за книгу сів,
То упередження забудь своє,
Нехай вона тебе не кине в гнів;
Нема в ній злоби, тільки радість є.
Хай досконалості їй не стає,

Та посмішить тебе, чужого втіхам.
Як ти сумуєш, як спізнався з лихом,
За інший я предмет не в силі взятись;
Миліш писати не з плачем — зі сміхом.
Адже так звично для людей — сміятись*.

Любий мій читачу! Платон¹, вихваляючи в своїй «Учті» Сократа², філософа над усіма філософами, порівняв його з силенами. Силенами за давніх часів називалися скриньки, схожі на ті, які тепер є в наших аптекарів. На тих скриньках були зображені різні химерні фігурки: рогаті зайці, загнудані гуси, засідлані качки, крилаті цапи. І були ті фігурки такі кумедні, що кожен, глянувши на них, усміхався, а то й захопився реготом. Кажуть, що так само колись сміялися всі, хто дивився на Силена³.

Та ось що цікаво — в скриньках-силенах зберігалися рідкісні й дорогоцінні зілля та ліки, амбра, меккський бальзам, цибет, мускус, порошки із коштовних самоцвітів.

Отож і Сократ з вигляду був дуже непоказний: ніс — бульбою, очі — глибоко під лобом, губи — товсті й вивернуті.

Вдягався він бідно. На вдачу був простакуватий, навіть більше — багато хто вважав його справжнісіньким телепнем.

* Тут і далі вірші подаються в перекладі Михайла Литвинця.

Він не мав ні служби — не був до неї зугарний, — ні родини — жодна з дівчат його не вподобала. Любив він просте товариство, гульню; любив посміятися, поглузувати з людей. Проте за всім цим ховалася дивовижна мудрість, незвичайно гострий, жвавий розум, невимовна доброчесність, несхитна мужність, твердість духу і горда зневага до всього того, чим клопочуться, переймаються, задля чого трудяться, мандрують світами, воюють люди.

Коли ти розгорнеш цю книжку, мій читачу, її назва, імена героїв видадуться тобі вельми забавними й кумедними. Коли ти її погортаєш, то сприймеш пригоди і вчинки героїв за веселі небилиці. Однак коли ти прочитаєш книжку від першої до останньої сторінки, то побачиш: зілля, яке вона в собі містить, нітрохи не схоже на те, яке обіцяла назва. Ти зрозумієш: речі, що про них я розповідаю, зовсім не такі безглузді й нісенітні, як може здатися на перший погляд.

Прошу тебе, мій читачу, не думай, що я написав цю книжку так собі, знічев'я! Тільки тоді тобі відкриється справжній її зміст та дух і ти збагнеш, що я кажу про серйозні речі, які стосуються нашого життя, політики й релігії.

Запевняю, мій читачу, що ти, прочитавши книжку, і помудрішаєш, і посміливішаєш! То хіба не варта справа заходу? Тільки дозволь іще раз тобі нагадати — правду часом кажуть жартома. Пориватиме тебе на сміх — смійся собі на здоров'я!

Магістр Алькофрібас Назьє⁴.

ПОВІСТЬ ПРО ДИВОВИЖНЕ ЖИТТЯ ТА ПОДВИГИ ВЕЛИКОГО ГАРГАНТЮА, ПАНТАГРЮЕЛЕВОГО БАТЬКА

РОЗДІЛ І

Про те, як народився Гаргантюа

Давно колись, ще за непам'ятних часів, був собі велетень на ймення Грангузьє⁵. Вдався він добрий, лагідний, веселий і дуже любив попоїсти. Його погреби й комори завжди були повні шинки, ковбас, солонини з гірчицею, копчених язиків, паштетів та кав'яру — бо, гадав Грангузьє, запас біди не чинить.

Дійшовши зрілих літ, Грангузьє оженився. Взяв Гаргамеллу — теж велетку, дівчину міцну здоров'ям і гарну з себе. Через рік Гаргамелла народила сина.

На radoцax Грангузьє справив бенкет, такий бучний, яких іще ніколи не бувало в усьому його краї.

Для гостей забили й засмажили триста сімдесят шість тисяч чотирнадцять угодованих биків.

На бенкет Грангузьє запросив усіх своїх родичів, друзів, приятелів та сусідів з довколишніх міст і містечок: Сейї, Сіне, Ла-Рош-Клермо, Кудре-Монпансьє, Веда та Вогодрі.

Чудовий то був бенкет! Всі їли-пили донесхочу. Ум'яли всю смаженину, стеребили мало не тисячу бочок солоних тельбухів. Сам тільки Грангузьє з'їв їх шістнадцять бочок, два цебра і шість горщиків. Здавалося, в нього ось-ось лусне черево, аж ні — обійшлося...

Начастувавшись, Грангузьє та гості заспівали веселих пісень, завели ігрища й танки на буйній зеленій траві, пригравачи собі на волинках і флажолетах⁶.

Раптом пролунав крик:

— Пити! Пити! Пити!

Крик був такий гучний, що покотився луною високо вгору й далеко-далеко навсебіч.

То подав голос синок Грангузьє, що тільки-но з'явився на світ.

— Ке гран тю а!⁷ — вражено вигукнув Грангузьє. — Ну й горлянка ж у тебе, синашу!

— Дивовижна горлянка, нічого не скажеш! — підхопили гості. — То й назовіть хлопчика Гаргантюа — за першими вашими словами, звернутими до нього.

Це ім'я і Грангузьє, і Гаргамеллі припало до вподоби.

Малого Гаргантюа втихомирили, заколисали, а тоді понесли до церкви й охрестили за добрим християнським звичаєм.

Аби ви тільки знали, як їв Гаргантюа! У всьому краї не знайшлось годувальниці, молока якої вистачило б хлоп'яті. Отож довелося пригнати до замку сімнадцять тисяч дев'ятсот тринадцять корів...

Коли Гаргантюа минав другий рочок, Грангузьє звелів змайструвати йому гарного возика. У возика запрягли волів, хлопчик їздив по околиці, і всі, хто тільки траплявся назустріч, милувалися Гаргантюа: таке гоже було в нього личко, а підборіддів — аж шістнадцять...

Плакав, пхивкав і вередував Гаргантюа дуже рідко, зате їв дуже часто — мало не щохвилини.

Грангузьє справив синові чудову одіж білого й блакитного кольорів. Всі в його родині з діда-прадіда вбиралися в білу й блакитну одіж.

Хочете знати, скільки краму пішло на цю одіж? Я перегорнув багацько старожитніх книжок і в одній про це вичитав, тож відповім вам якнайточніше.

На сорочку Гаргантюа пішло дев'ятсот ліктів⁸ найкращого французького полотна і ще двісті — на квадратні ластовиці під пахвами. Куртку пошили з восьмисот тринадцяти ліктів білого шовку, штани — з тисячі ста п'яти ліктів білого сукна. Холоші штанив скидалися на колони, а ззаду було пороблено смужки й зубці.

Гріх не сказати, що хлопчик мав дуже гарні ноги, хоч і товсті, але всій поставі домірні.

Черевики Гаргантюа пошили з чотирьохсот шести ліктів блакитної замші — такої, що аж очі вбирала. На підшви ледве вистачило шкур, що їх злупили з тисячі корів.

Носи в черевиків, за тогочасною модою, були гострі.

На камзол витратили тисячу вісімсот ліктів синього оксамиту, вигаптуваного по краях золотим листям винограду; на пояс — триста з гаком ліктів шовкової саржі — білої та блакитної.

Гаман хлопчиків пошили зі шкіри слона, а плащ — із дев'яти тисяч п'ятисот дев'яноста дев'яти з лишком ліктів густо-блакитного оксамиту, на якому було навскоси виткано золотих чоловічків.

Очей не відведеш од такого плаща!

На капелюх Гаргантюа пішло триста два лікті оксамиту, і був він великий, крислатий та круглий — достоту такий, як хлопчикова голова. На капелюхові красувався плюмаж із блакитного пеліканячого пера; перо вельми зграбно звисало Гаргантюа над правим вухом.

Рукавички йому пошили із шкіри, злупленої з шістнадцяти вовкулаків. Прегарні були рукавички, першорядним майстром зроблені.

На шиї Гаргантюа носив золотий ланцюг, який важив двадцять п'ять тисяч шістдесят три золоті марки⁹; він був оздоблений велетами-драконами із зеленої яшми.

Пальці Гаргантюа були внизані перснями: на вказівному пальці лівої руки — карбункул¹⁰ завбільшки із страусяче яйце в оправі зі щирого золота, на безіменному пальці — каблучка із золота, сталі, срібла та міді — і сталь у цій каблучці не псувала золота, а срібло не тьмянило міді. На безіменному пальці правої руки носив він перстень-спіраль із блякло-червоним рубіном, зеленим смарагдом та діамантом, якому й ціни не складеш.

Я вже сказав, що одіж Гаргантюа була двох кольорів — білого й блакитного. Цим Грангузьє хотів засвідчити, що народження сина — для нього небесна радість.

Адже білий колір означає радість, утіху, насолоду, щастя, а блакитний — це символ чогось високого, божественного, небесного.

Ви, прочитавши це, певно ж, будете кпити з мене, старого лукавця. Чому це, мовляв, білий і блакитний кольори означають небесну радість? Ну, то й смійтеся, коли вам смішно!

Смійтеся на здоров'я! Все, про що я тут оповідаю, — бувальщина, а не брехня, раками присягаюсь.

Чи знаєте ви, що за сивої давнини чорний колір знаменував горе й журбу? Адже всі народи геть усіх країн (за винятком хіба що сіракузців та деяких аж надто велемудрих аргів'ян) споконвіку вдягали чорну одіж на знак смутку, журби чи туги, бо чорний колір — це колір жалобний. Це могло стати всевітнім звичаєм тільки тому, що підтверження й пояснення йому давала сама природа.

Спостерігаючи за явищами природи, всі люди на всій землі дійшли думки, що білий колір — це знак задоволення, насолоди, блаженства, отже — радості та щастя. Греки позначали свої щасливі дні білими камінцями, а сумні — чорними. Коли якийсь римський полководець повертався з воєнного походу звитяжцем-тріумфатором, його колісницю везли білі коні. Тож білий колір означає радість — хто тепер скаже бодай слово супроти? Що ж до блакитного — погляньте на небо! Хіба воно не блакитне? То й виходить, що блакитний колір — це небесний колір, а поєднання білого з блакитним — небесна радість.

Хіба ніч не похмура, не зловісна, не сумна? А вона ж темна, точніше — чорна. І хіба вся природа не тішиться з того, що на зміну ночі приходить ясний день, — а нема ж нічого світлішого за нього!..

Від трьох до п'яти років Гаргантюа годували й плекали так, як годують і плекають усіх малих діток. І час свій він збавляв так, як усі малі дітки: пив, їв і спав; їв, спав і пив; спав, пив і їв.

Хочете знати, що він іще робив? Ось послушайте.

Щодня качався в багнюці, щодня замазував ніс, вимурзував обличчя, стоптував черевики, ловив мух, ганявся за метеликами. Хлюпався в усіх калюжах, пив із черевика і любив чухати собі живіт козубенькою. Гострив зуби об колоду, мив руки юшкою, волосся розчісував склянкою, часто-густо сідав проміж двох стільців, попадав собі пальцем в око, гнздав осла із хвоста, носив воду на млин, а дрова до лісу, хапав кочергу за гарячий кінець, плакав з голоду над мискою каші, рахував курчат, поки ті ще не вилупилися, ганявся за двома зайцями, від дощу ховався в воду, масло різав ниткою,

ловив у небі журавлів, масла хотів, а колотити не любив, усе починав не з того кінця, обпікшись на молоці, студив воду, лоскотав себе під пахвами, вранці сміявся, а ввечері плакав, у будень дзвонив у великий дзвін, переливав із пустого в порожнє, ліз, не питаючи броду, у воду, стрибав вище голови, в бочку дьогтю підливав ложку меду, дурня із себе клеїв, а інших у дурні пошивав, за що купував, за те й продавав і ще багато чого робив — усього не злічити...

Однолітки Гаргантюа полюбляли бавитись із млинками; отож і йому змайстрували гарний млинок із крил вітряка.

Потім, щоб хлопчик навчився добре їздити верхи, йому злагодили чудового дерев'яного коня. Гаргантюа їздив на ньому ступою, клусом, чвалом, привчив його гарцювати, круто завертати, танцювати, хвицати, бігати по-ослячому та по-верблюдючому.

Вряди-годи він міняв коневі масть: бував кінь і гнідим, і вороним, і білим, і в яблуках — таким, яким хотів його бачити Гаргантюа. Хлопець не міг ним натішитися.

Згодом Гаргантюа сам витесав собі із здоровецької товстої колоди мисливського коня, з порожнього барила змайстрував коня для прогулянок, з берестяного стовбура — мула під попоною. І ще було в нього дванадцять підставних коней та сім поштових. Всіх їх він укладав із собою спати.

Якось до його батька — він, ми вже це знаємо, був дуже гостинний — наїхало багато гостей, і всі — з пишним почетом. Ледве вмістилися вони в замок. А вже в стайні не було де й маковому зернятку впасти. Отож для коней дворецького й конюшого одного вельможного гостя не знайшлося місця. І вони спитали в малого Гаргантюа, чи нема ще якоїсь стайні.

Гаргантюа повів їх великими сходами спершу до парадної зали, потім іще до однієї зали, а тоді через кружганок до вежі. Коли вони знову стали підніматися сходами, конюший мовив до дворецького:

— Хлопчисько нас, либонь, дурить: адже стаєнь нагорі не буває.

— Хто його зна, — відказав дворецький. — Може, з того боку вежі теж є сходи, і ми зійдемо ними вниз. Ану ж я спитаюся в хлопця.

ЗМІСТ

Від автора	3
Повість про дивовижне життя та подвиги великого Гаргантюа, Пантагрюелевого батька	5
Повість про життя та подвиги доброго й мудрого Пантагрюеля, короля дипсодів	76
Примітки. <i>І. Сидоренко</i>	239